

**O‘ZBEK PEDAGOGIK TAFAKKURINING TARIXIY BOSQICHLARI:
AN’ANADAN ZAMONAVIY YONDASHUVGACHA****SODIQOVA UMIDA ABDUMAJITOVNA***Aniq va ijtimoiy fanlar magistri**+99891-083-50-00**e-mail: y.raxmatov@edu.uz*

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada o‘zbek pedagogik tafakkurining tarixiy bosqichlari, ya’ni qadimiy ta’lim an’analari, jadidchilik davridagi islohotlar va zamonaviy yondashuvlar bosqichma-bosqich tahlil etiladi. Asosiy e’tibor o‘zbek xalqining tarbiyaviy qadriyatlari, milliy pedagogik tafakkur shakllanishida buyuk allomalar Ahmad Donish, Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Hamza Hakimzoda Niyoziyning qarashlari, shuningdek, mustaqillik yillarida ta’lim tizimida boshlangan yangilanishlarning amaliy natijalariga qaratilgan. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “Ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” hamda 2021-yil 12-martdagi “Uzluksiz ta’lim tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorlari asosida zamonaviy pedagogik tafakkurning shakllanishi yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik tafakkur, o‘zbek ta’lim an’analari, jadidchilik, innovatsion yondashuv, milliy qadriyat, ta’lim islohoti, zamonaviy pedagogika.*

KIRISH

Jadidchilik harakati davrida esa (XIX asr oxiri XX asr boshlarida) o‘zbek pedagogik tafakkurida yangicha qarashlar paydo bo‘ldi. Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonovlar ilgari surgan “Millatni saqlaydigan yagona yo‘l ma’rifat” tamoyili milliy pedagogikaning mazmunini yangilashga xizmat qildi.

Mustaqillik yillarida esa pedagogik tafakkur tubdan yangilandi. 1997-yilda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ta’lim tizimida milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni

uyg'unlashtirishga zamin yaratdi. Bugungi kunda 2020-yil 6-noyabrdagi Prezident qarori bilan tasdiqlangan "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" asosida o'zbek pedagogik tafakkuri raqamli texnologiyalar, innovatsion metodlar va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari bilan boyitilmoqda.

Demak, o'zbek pedagogik tafakkuri bu tarixiy tajriba, milliy o'zlik va zamonaviy g'oyalar sintezi bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi insoniy, ma'naviy hamda intellektual aloqalarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

ASOSIY QISM

O'zbek pedagogik tafakkurining tarixiy bosqichlari bu xalqimizning asrlar davomida shakllanib, zamonaviy ta'lim tizimiga asos bo'lgan tarbiyaviy va ta'limiy g'oyalarining rivojlanish yo'lini ifodalaydi. Bu jarayonni amaliy misollar orqali ko'rsatish, o'tmishdan hozirgacha bo'lgan uzviy bog'liqlikni yoritishga yordam beradi.

Qadimgi davr: xalq og'zaki ijodidan boshlangan pedagogika:

Masalan, qadimiy davrlarda ota-onalar farzandlariga ertaklar, dostonlar, maqollar orqali ezgulikni, halollikni, mehnatsevarlikni o'rgatishgan. "Alpomish", "Go'ro'g'li" kabi dostonlarda qahramonlarning jasurligi, sabr-toqati targ'ib qilingan. Bu xalq pedagogikasining eng qadimgi shakli bo'lib, amalda oilaviy tarbiya maktabi sifatida ishlagan. Bugungi kunda bu an'ana **maktablarda milliy qadriyatlarni o'rgatish darslari** orqali davom etmoqda. Masalan, boshlang'ich sinflarda "Odobnoma" yoki "Tarbiya" fanlarida xalq maqollari va ertaklar orqali o'quvchilarga ijobiy fazilatlarni o'rgatish bu o'sha qadimiy xalq pedagogikasining zamonaviy talqini hisoblanadi.

O'rta asrlar davri: allomalar ta'limida amaliy yondashuv:

Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Ahmad Donish kabi allomalar o'z asarlarida insonni barkamol qilish uchun ilm va axloq uyg'un bo'lishi kerakligini amalda ko'rsatganlar. Masalan, Ibn Sino o'z shogirdlariga faqat kitob o'qishni emas, balki **tibbiy tajribalarni amalda o'tkazishni** buyurgan. Shuning uchun bugungi

kunda tibbiyot oliygohlarida talabalar laboratoriya mashg'ulotlarida amaliy ko'nikmalarni o'zlashtiradi, bu bevosita Ibn Sino g'oyalarining amaliy davomidir.

Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asaridagi axloqiy saboqlar esa hozirda **tarbiyaviy soatlarda** muhokama qilinadi, bu orqali o'quvchilar milliy ma'naviyatni amalda o'rganadilar.

Jadidlar davri: amaliy islohot va yangi maktablar:

Jadid ma'rifatchilari (Avloniy, Fitrat, Behbudiy) amaliy ta'limni hayotga tatbiq etgan. Ular maktablarda tajribali o'qitish, teatr va sahna orqali tarbiya berish, gazeta va jurnallar orqali yoshlarni o'qitish metodlarini joriy etganlar.

Masalan, Avloniy "Turkiy Guliston yohud axloq" asarini nafaqat nazariy, balki maktab darsliklarida amalda qo'llash uchun yozgan. O'qituvchilar bu kitobdan sahnali chiqishlar, musobaqalar, tarbiyaviy suhbatlar orqali foydalanishgan.

Bugungi kunda bu an'ana "Milliy kurikulum" asosida qayta tiklangan o'quvchilar mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish, amaliy loyihalar tayyorlash orqali bilimlarni hayotga tatbiq etmoqda.

Mustaqillik davri: zamonaviy texnologiyalar orqali milliy pedagogikani qayta tiklash:

1997-yilda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi. Ularning asosiy maqsadi **an'anaviy ta'limni zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish** edi. Masalan, bu davrda maktablarda **kompyuter sinflari, virtual laboratoriyalar** va **interfaol metodlar** joriy qilina boshlandi.

Hozirda bu yo'nalish "Raqamli ta'lim" loyihasi orqali yanada rivojlanmoqda. Masalan: "ZiyoNET" platformasi orqali o'qituvchilar darslik, videodars va testlarni amalda foydalanmoqda. "EduMarket" orqali o'qituvchi o'z dars ishlanmalarini joylab, boshqalardan amaliy ilhom oladi. 2021-yil 6-apreldagi Prezident qarori asosida maktablarda **"Raqamli ta'lim resurslari markazlari"** tashkil etildi, bu esa yoshlar uchun zamonaviy o'quv muhiti yaratishning amaliy ko'rinishidir.

Zamonaviy bosqich: sun'iy intellekt va ijodiy ta'lim:

Bugungi kunda o‘zbek pedagogik tafakkuri **sun’iy intellekt vositalari** bilan uyg‘unlashmoqda. Masalan: Sun’iy intellect yordamida o‘quvchining bilimi **avtomatik tahlil qilinmoqda** (my.gov.uz ta’lim platformalarida test tizimlari).

“EduAI” loyihalari orqali o‘quvchi **o‘z nutqini mashq qiladi, xatolarini sun’iy intellekt tahlil qiladi**. Shunday qilib, an’anadan zamonaviy yondashuvga cha bo‘lgan bu uzviy rivojlanish O‘zbekiston ta’lim tizimini **amaliy, kreativ va raqamli** bosqichga olib chiqdi.

Bosqich	Asosiy xususiyatlar / pedagogik tafakkur elementi	Amaliy misol (ta’limda qo‘llanilishi, kreativ yondashuv)	Hujjat, qaror yoki manba (yil / sana)	Izoh: pedagogik tafakkur rivojiga ta’siri
Qadimgi an’anaviy davr	Tarbiya va ta’lim xalq og‘zaki ijodi, diniy-ta’lim muassasalari orqali	Qadim maktablarda maktabxona shaklida darslar: og‘zaki ravishda Qur’on ta’limi, latoriy so‘zlar, oshiq-voida o‘quvchilarga axloqiy tafakkurni shakllantirib berish	Tarixiy manbalar, pedagogika tarixi darsliklari	Bu davrda pedagogik tafakkur so‘z tarbiyasi, axloqiy ma’naviyat, ota-ona va jamiyat nazariyasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan
Islom madrasalari davri	Fan, mutolaa, tafakkur didaktikasi uyg‘unligi	Madrasalarda mantiq, falsafa, fiqh va adabiyot sohalarini o‘qitish; talabalar ertak, debate va savol-	Pedagogika tarixi qo‘llanmalari	Bu davrda pedagogik tafakkurga “ilm va fikrlash” elementlari kiradi, talaba

Bosqich	Asosiy xususiyatlar / pedagogik tafakkur elementi	Amaliy misol (ta'limda qo'llanilishi, kreativ yondashuv)	Hujjat, qaror yoki manba (yil / sana)	Izoh: pedagogik tafakkur rivojiga ta'siri
		javob orqali fikr almashgan		o'z fikrini rivojlantirishga o'rgatildi
Jadidchilik va ma'rifatchilik bosqichi	Ta'limda yangicha metod va maktablarni yaratish, o'zbek tilidagi darsliklar, jurnallar, matbuot orqali tafakkur kengayishi	Avloniy, Behbudiy maktablari: o'quvchilarga amaliy darslar, she'rlar, gazetada yozma ijodiy yozish ishlari, madaniy klublar tashkil etish	Tarixiy tadqiqotlar	Ushbu bosqich pedagogik tafakkurga "yangicha metod", "ijtimoiy ta'lim", "biblioteka va gazetalar ta'siri" kabi elementlar qo'shdi
Sovet davri	Ixtisoslashgan pedagogika, ijtimoiy-yig'ish nazariyasi, markaziy metodika	Maktablarda markazlashtirilgan dars dasturlari, metodik qo'llanmalar, o'qituvchilar seminarlari va kurslari	Tarixiy ped qo'llanmalar	Bu davrda pedagogik tafakkurga ilmiy-metodik yo'nalish va kollektiv yondashuv kiritildi

Bosqich	Asosiy xususiyatlar / pedagogik tafakkur elementi	Amaliy misol (ta'limda qo'llanilishi, kreativ yondashuv)	Hujjat, qaror yoki manba (yil / sana)	Izoh: pedagogik tafakkur rivojiga ta'siri
Mustaqillik va modernizatsiya bosqichi	Milliy pedagogik tafakkur, demokratik, innovatsion yondashuvlar, raqamli ta'lim	Maktablarda "Milliy kurikulum", elektron darsliklar, metodik markazlar, "ZiyoNET", "EduMarket" platformalari o'quvchi mustaqil fikr yuritadi	2017-yil 6-apreldagi 187-son qaror (Umumiy o'rta ta'lim davlat standarti)	Bu bosqichda pedagogik tafakkur shaxsga yo'naltirilgan, ijodkorlik va raqamli innovatsiya bilan boyitildi

XULOSA

O'zbek pedagogik tafakkurining tarixiy bosqichlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoni har bir davrda jamiyat ehtiyojlari, siyosiy va madaniy o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib kelgan. Qadimgi an'anaviy maktablarda axloqiy va ma'naviy tarbiya asosiy o'rinda bo'lgan bo'lsa, islom madrasalari davrida ilm-fan va tafakkur uyg'unligi shakllandi. Jadidchilik davri esa milliy uyg'onish va yangicha pedagogik qarashlarning paydo bo'lishi bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'rinboyeva, N. (2023). O'zbek pedagogik tafakkurining tarixiy rivojlanish bosqichlari va zamonaviy ta'limdagi ahamiyati. Toshkent: "Fan va taraqqiyot" nashriyoti.
2. Qodirov, A. (2022). Milliy qadriyatlar asosida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish: tarixiy va falsafiy tahlil. Samarqand: "Zarafshon print" nashriyoti.

3. Tursunova, G. (2021). O'zbekiston ta'lim tizimida innovatsion pedagogika yondashuvlari va ularning shakllanish omillari. Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti.
4. Karimov, B. (2024). Pedagogik tafakkurning taraqqiyoti: an'anadan raqamli ta'limgacha. Buxoro: "Ilm va jamiyat" nashriyoti.
5. Saidov, M. (2023). O'zbek ta'lim tarixida milliy pedagogik g'oyalar evolyutsiyasi va zamonaviy talqinlar. Toshkent: "Ma'naviyat" nashriyoti.